

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, старшого наукового співробітника, професора кафедри сурдопедагогіки та сурдопсихології імені М.Д. Ярмаченка факультету спеціальної та інклюзивної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Шевченка Володимира Миколайовича

на дисертаційну роботу Абакумової Ірини Вікторівни

«Формування професійно-трудової компетентності учнів 5-10 класів

з порушеннями інтелектуального розвитку»,

представлену на здобуття ступеня доктора філософії,

з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

за спеціальністю 016 Спеціальна освіта

Актуальність теми дисертації. Глобалізаційні виклики в суспільстві, швидкі зміни соціально-економічного життя країни, об'єктивні потреби підвищення якості освіти в умовах інформатизації та технологізації виробництва викликає необхідність пошуку нового змісту та технологій підвищення знань, умінь та навичок випускників спеціальних закладів загальної середньої освіти з урахуванням їхніх особистісно-професійних запитів і потреб.

Характерною рисою сучасного випускника закладу загальної середньої освіти в умовах реалізації концепції Нової української школи має бути готовність до подальшого професійного становлення, здатність застосовувати знання, уміння та особистий досвід у професійно-трудовій діяльності; продуктивно співпрацювати з партнерами у групі та команді, виконувати різні ролі та функції у колективі.

За таких умов посилюється важливість професійно-трудової підготовки учнів з особливими освітніми потребами в системі спеціальної освіти як необхідного ресурсу забезпечення якості роботи навчального закладу з урахуванням специфіки навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, забезпечення ефективності їхньої соціалізації, реалізації освітніх потреб, підготовки до інтеграції у соціум.

Практичний досвід засвідчує необхідність формування професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, забезпечення їхньої професійно-трудової підготовки з використанням інноваційних підходів навчання в умовах трансформаційних змін.

У низці вітчизняних досліджень наголошується на потребі та підготовці учнів за різними робітничими професіями, здатних виконувати певні професійно-трудові дії, обізнаних з новими виробничими технологіями, технічними засобами (І. Бех, В. Бондар, В. Засенко, Ю. Косенко, В. Товстоган, А. Лапін, Г. Мерсіянова, С. Миронова, Л. Прохоренко, В. Синьов, М. Супрун, К. Тороп, О. Хохліна, В. Шевченко, Н. Ярмола та ін.). Ця потреба посилюється запитом суспільства на формування сучасного випускника в умовах реалізації Концепції Нової української школи, підготовленого до життя та активної професійно-трудової діяльності в сучасному високотехнологічному інформаційному суспільстві, здатного працювати на промислових підприємствах, у сільському господарстві, у сфері обслуговування за умови підтримки держави та гуманного ставлення оточуючих.

Отже, недостатній рівень наукової розробленості та практичної реалізації означеної проблеми зумовили вибір теми дослідження Абакумової Ірини Вікторівни «Формування професійно-трудової компетентності учнів 5-10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку», яке є досить актуальним для спеціальної педагогіки і психології.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження. Наголошуючи на найсуттєвіших здобутках дисертаційної роботи, вважаємо за необхідне зазначити результати, що мають безперечну новизну, а саме: розроблено науково-методичні засади формування професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку як основи для успішної професійно-трудової діяльності відповідно до Концепції Нової української школи; розроблено та апробовано педагогічну технологію формування професійно-трудової компетентності учнів 5–10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку у спеціальних закладах загальної середньої освіти; теоретично обґрунтовано та розроблено структурно-функціональну модель

формування професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку та виділено її змістові компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, практико-діяльнісний.

Особливо цінним, на нашу думку є те, що створено авторську модельну навчальну програму «Технології трудового навчання: інваріантні модулі» для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, яка може використовуватися для роботи з дітьми зі складними порушеннями розвитку в спеціальних навчальних закладах та закладах з інклюзивним навчанням, визначено організаційно-педагогічні умови формування професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку у спеціальних закладах загальної середньої освіти в контексті реформ НУШ.

Подальшого розвитку набули компетентнісний підхід та принципи спеціальної педагогіки до розв'язання проблеми забезпечення ефективної професійно-трудової підготовки учнів у спеціальних закладах загальної середньої освіти; сучасні технології та методи формування професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що: результати дисертаційного дослідження стали підґрунтям для розроблення педагогічної технології формування професійно-трудової компетентності учнів 5–10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку; розроблення діагностичного інструментарію для використання в якості критеріїв оцінки стану сформованості професійно-трудової компетентності учнів з ППР; розроблення та впровадження в освітній процес авторської модельної навчальної програми «Технології трудового навчання: інваріантні модулі» для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, яка може використовуватися для роботи з дітьми зі складними порушеннями розвитку в спеціальних навчальних закладах та закладах з інклюзивним навчанням.

Розроблені автором методичні рекомендації для педагогів щодо формування професійно-трудової компетентності старшокласників з порушеннями інтелектуального розвитку можуть бути використані для роботи з учнями з ППР у спеціальних навчальних закладах та спеціальних класах ЗЗСО, а

також можуть бути покладені в основу створення індивідуально орієнтованих програм розвитку учнів зі складними порушеннями розвитку.

Результати дослідження впроваджено у практичну діяльність закладів освіти, що підтверджено відповідними документами.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, що сформульовані в дисертації. Вірогідність результатів дослідження забезпечується: методологічним та теоретичним обґрунтуванням вихідних його положень; застосуванням системи методів, відповідних меті, предметові та завданням дослідження.

Достовірність результатів роботи підтверджується широким оприлюдненням й апробацією основних положень та результатів дослідження на науково-практичних заходах міжнародного та всеукраїнського рівнів, шляхом обговорення результатів дисертаційного дослідження на засіданнях відділу освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

Характеристика основних положень роботи. Оцінюючи зміст й завершеність дисертації Абакумової Ірини Вікторівни «Формування професійно-трудової компетентності учнів 5-10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку», відзначимо, що вона є цілісним структурованим дослідженням, зберігає логічну послідовність та комплексність викладення матеріалу як на рівні роботи загалом, так і в межах кожного окремого розділу, складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (198 найменувань), додатків.

Потрібно відзначити вміння дисертантки узагальнювати й систематизувати теоретичний матеріал, що принагідно представлено у першому розділі дисертаційної роботи *«Теоретичні аспекти сучасного стану професійно-трудової підготовки учнів з порушеннями інтелектуального розвитку»*.

Авторкою обґрунтовано теоретичні засади вивчення питання формування професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах спеціального закладу загальної середньої освіти. Здійснено аналіз наукових джерел, які присвячено дослідженню означеного питання, зокрема

виявлено ступінь його актуальності та розробленості в науково-методичній літературі, що дало змогу систематизувати погляди на ключові поняття, пов'язані з означеною проблемою.

Розглянуто теоретичні основи професійно-трудової підготовки учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, що є важливою складовою їхньої соціалізації та адаптації в суспільстві. Проаналізовано роль професійно-трудової діяльності школярів у психолого-педагогічній літературі, визначено ключові особливості, які впливають на успішність їхньої професійно-трудової підготовки.

Цінним, з педагогічної точки зору, є другий розділ дисертаційної роботи *«Емпіричне дослідження стану сформованості професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку»*, зокрема експериментально досліджено стан сформованості професійно-трудової компетентності школярів з порушеннями інтелектуального розвитку. Вдало визначено компоненти професійно-трудової компетентності учнів, зокрема: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та операційно-діяльнісний, сформованість яких забезпечує успішність професійно-трудового навчання, активність учнів у професійно-трудовій діяльності, мотиваційну підготовленість до праці, опанування важливих знань з основ професій, умінь виконувати спеціальні завдання у процесі виготовлення об'єктів праці, використання творчого потенціалу в процесі професійно-трудового навчання.

Важливою для практики спеціальної освіти є розроблена педагогічна технологія формування професійно-трудової компетентності учнів 5–10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку, що вибудовувалась у результаті узгодженого поєднання освітньої мети навчання, змісту, методів, засобів і форм організації, технологій, і передбачала такі складові: цільовий, методологічний, організаційно-педагогічний, технологічно-процесуальний, результативний блоки.

У межах реалізації технології було розроблено модельну навчальну програму *«Технології трудового навчання: інваріативні модулі»*, адаптовану для учнів 5–10 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти. Програма

базується на інваріативних модулях, що дає змогу адаптувати навчальний матеріал відповідно до індивідуальних потреб та можливостей учнів.

Автором окреслено та реалізовано важливі організаційно-педагогічні умови, від яких залежить ефективність реалізації професійно-трудової підготовки учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, зокрема: організаційні, дидактичні, корекційно-реабілітаційні.

Наукові положення, пропозиції, висновки і рекомендації, що подано у дисертації, є обґрунтованими та достовірними. Використано системний підхід для аналізу сучасного стану і з'ясування сутності компонентів професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Особистий внесок здобувача полягає у вперше проведеному дослідженні формування професійно-трудової компетентності учнів 5–10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку; емпіричному вивченні та підборі діагностичного інструментарію для визначення стану сформованості професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку; у розробленні структурно-функціональної моделі формування професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку; у створенні модельної навчальної програми «Технології трудового навчання: інваріантні модулі» для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Усі наукові результати є коректними, обґрунтованими та доведеними до програмних продуктів для практичного застосування.

Отже, дисертація Абакумової Ірини Вікторівни засвідчує здійснену ґрунтовну пошукову й аналітичну роботу, опрацювання та узагальнення значного масиву інформації. Дисертаційне дослідження характеризується достатнім рівнем обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій. Оцінювання змісту дослідницької роботи уможливило стверджувати, що поставлена в ній мета у процесі вирішення головних завдань досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Варто зазначити, що під час роботи з дисертацією порушень вимог не виявлено, текст роботи

оригінальний. Аналіз публікацій дисертантки засвідчив їх відповідність вимогам щодо оприлюднення результатів дослідження.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 15 наукових працях: 4 статтях, які відображають основні результати, опубліковані у наукових фахових виданнях, що включені до наукометричних баз, 2 з яких у співавторстві, 1 стаття у зарубіжному періодичному виданні країн ЄС, публікаціях апробаційного характеру – 8 тезах, 2 модельних навчальних програмах, які отримали гриф МОН.

Зауваження та рекомендації щодо оформлення та змісту дисертації.

Незважаючи на високу якість виконаної дисертаційної роботи, вартими уваги є окремі зауваження, що виникли в процесі рецензування роботи та вимагають уточнень і пояснень.

1. На нашу думку, у першому розділі необхідно було більше дати аналізу вітчизняної практики професійно-трудової підготовки учнів з порушеннями інтелектуального розвитку у спеціальних закладах загальної середньої освіти, що в свою чергу посилює б актуальність теми даного дослідження в контексті спеціальної педагогіки і психології.

2. У розділі II, в результатах констатувального етапу дослідження необхідно було дати більше якісного аналізу виконання учнями завдань, передбачених діагностичною методикою, що розширило б результати експериментального дослідження.

3. Проблема формування професійної компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку є особливо актуальною, адже в умовах реформування, воєнного стану в Україні, держава потребує фахівців робітничих спеціальностей. На наш погляд, варто було б повніше розкрити специфіку професійно-трудової підготовки учнів при визначенні організаційно-педагогічних умов, зокрема під час розроблення авторської технології.

4. У методичних рекомендаціях, представлених у III розділі щодо формування професійно-трудової компетентності учнів, варто було б детальніше описати специфіку діяльності вчителів професійно-трудового навчання у процесі забезпечення партнерської взаємодії з батьками учнів з особливими освітніми

потребами, оскільки це є запорукою успішної психолого-педагогічної діяльності у закладі освіти.

Проте, зазначені зауваження та рекомендації ні в якому разі не применшують наукову цінність отриманих результатів дослідження, а лише свідчать про його оригінальність, широту та можливі перспективи.

Усе вище зазначене дає підстави для **висновку**, що дисертаційна робота Абакумової Ірини Вікторівни «Формування професійно-трудової компетентності учнів 5-10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку» є завершеною, самостійною науковою працею, яка має новизну та практичне значення, що є вагомим внеском у спеціальну освіту. Дисертаційне дослідження відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженими Наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.), та постанові КМ України від 12.01.2022 р. №44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (із змінами, внесеними згідно Постанови КМ України № 341 від 21.03.2022 р., №502 від 19.05.2023 р., №507 від 03.05.2024 р.), а її автор – Абакумова Ірина Вікторівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії PhD з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 016 Спеціальна освіта.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
професора кафедри сурдопедагогіки та
сурдопсихології імені М.Д. Ярмаченка
факультету спеціальної та інклюзивної освіти
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

Володимир ШЕВЧЕНКО
Підписав за канцелярією Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Підпис 30 2025 р.